

KAYSERİ RAŞİD EFENDİ KÜTÜPHANESİNDE

Peygamberimizin Hayatıyla İlgili Türkçe Yazmalar

Dr. A. Vehbi ECER

A. SİRET VE SİYER NEDİR?

Sire kelimesi (SHR) kökünden türemiş arapça bir kelimedir. Bu kelime yönelmek, seyahat etmek, yürümek... mânâlarına gelmektedir. Tâ-Hâ Sûresinde (Âyet/21) «siretehâ» şeklinde geçen bu kelime âyette, şekil, vaziyet, hal, durum, tavır anlamında kullanılmaktadır.

Siret kelimesi lügatta, «bir kimsenin ahlâkı, karakteri, tabiatı, tavır ve hareketi, gidişâtı...» anlamına gelir. Siyer ise siret kelimesinin çoğuludur. Bu kelime, anlamına uygun olarak, değişik alanlarda ıstılâhî mânâna kazanmıştır. Birbirine yakın olmakla beraber siret ve siyer kelimeleri hukuk ve tarih alanlarında kullanılır:

a) **Hukuk** : İslâmın ortaya çıkışından ve müslümanların bir devlet kurmalarından sonra, ilk müslüman ilim adamları «devletler hukuku» na siyer adını koymuşlardır. İlk İslâm hukukçuları (fakihleri) hukukun barış, savaş ve tarafsızlıkla meşgul olan bölümüne bu adı vermişler, bu konudaki kitaplarına da siyer adını koymuşlardır. Prof. Dr. Muhammed Hamidullah bu konuyla ilgili olarak —bir eserinde— şu bilgiyi verir:

«... Ebu Hanîfe (öl. H/150) İslâm harb ve sulh hukuku üzerine takrir ettiği dersler serisini siyer tâbiriyle adlandırmakta şimdiye kadar birinci olmakla maruftur. Bu dersler talebesinden birçokları tara-

findan neşir ve ıslâh edilmiştir ki, bunlardan biri olan eş-Şeybânî (öl. H/189)'nin «Kitab üs-Siyer is-Sagîr» ve «Kitab üs-Siyer il-Kebîr» i şu veya bu şekilde bize kadar gelmiştir. Ebu Hanîfe'nin muasırı Suriyeli el-Evzaî (öl. H/157) Iraklı imamın fikirlərini tenkid etti. El-Evzaînin mevzu üzerine yazdığı yazı bize kadar gelmedi, fakat Ebu Hanîfe'nin meşhur şakirdi, Ebu Yusuf (öl. H/192) tarafından o yazıya «Er-Reddü âlâ Siyer il-Evzaî» başlığıyla bir cevap neşredildi... Ebu Hanîfe'nin başka bir muasırı, yâni İmam Mâlik de bir «Kitab üs-Siyer» telif etti. O zamandanberi bu kelime her devrin hukûkçuları tarafından müstereken kullanılan teknik bir tabir haline gelmiş benziyor(1).»

b) **Tarih** : Sîret ve siyer kelimeleri tarih alanında hâl tercümesi, özellikle Hz. Muhammed (SAS)'in hâl tercümesi için kullanılmıştır. Prof. Dr. Muhammed Hamîdullah'ın ifadesiyle bu kelime «...Muhareberlerde Resûl-i Ekrem'in tavır ve hareketi gibi mahdud bir manâya, daha sonra da müslüman hükümdarların, milletlerarası meselelerde hattı hareketleri manâsında kullanılmıştır(2).»

Tarih alanında Hz. Muhammed (SAS)'in hayatını doğumundan ölümüne kadar tutarlı ve müteselsil bir şekilde anlatan eserler için siyer ve sîret kelimeleri kullanılmaktadır. «Sîret ün-Nebevî» adıyla yazılmış eserlerde Peygamberimizin çocukluğu, gençliği, Peygamberlik devri, üstün ahlâkı ve savaşları ele alınarak anlatılır, O'nun hayat tarzı ortaya konulur.

Taşköpri-zâde Ahmed Efendi «Mevzuât ül-Ülûm»nda «İlim ül-Megâzî ve's-Siyer» adıyla bu bilime yer ayırır(3). Kâtip Çelebi «Keşf üz-Zünnûn»'unda siyer kelimesinin, Peygamberimizin hayatı dışında, başka kişilerin hâl tercümesi anlamında kullanıldığını da belirten kitap isimleri zikreder. Ebu Yusuf Ya'kub b. Süleyman el-İsferâyîni (öl. H/488 - M/1095)'nin «Siyer ül-Hilâfet» i, Ahmed b. Yusuf b. ed-Dâye (öl. H/334 - M/945)'nin «Sîretu Ahmed b. Tulun» u, Abdülmelik b. Manusr is-Sa'alebî (öl. H/340 - M/951)'nin «Sîret ül-Mülûk» u gibi.

SIYER'İN DİĞER İLİMLERLE İLGİSİ VE FAYDASI

Sîret ün-Nebevî, tarih olmanın yanında başka bilim dallarıyla da yakından ilgilidir. Peygamberin hayatı, uygulamaları, işleri, emirleri

1 — Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, İslâm'da Devlet İdaresi, Çev: K. Kuşçu, İst. 1963, s. 20

2 — Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, a.g.e., s. 21.

3 — Taşköpri-zâde Ahmed Efendi, Mevzuat-ül-Ülûn, Çe: Kemâleddin Mehmed Efendi, İstanbul, 1313, c/1, s. 310.

Sünnet-i Nebevî'dir ve hadis biliminin konusu içine girer. Dinin emir-lerinin hayata en iyi uygulamasını yaptığna inandığımız Peygamberimizin hayatı, beşerî münasebetlerle ibadet konularını işleyen fıkıh ilmi ile de yakından ilgilidir. Amel ve imana dayalı yorumların ilmi olan mezhepler tarihi, tefsir... gibi ilimlerin de siyer'e ilgili olması tabiidir. Özet olarak, Sîret ün-Nebevî'nin bütün İslâmî ilimlerle ilgisi vardır.

Peygamberimizin hayatının incelenmesi, okunmasının faydalarını uzun uzun anlatmak fazlalıktır. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim bize örnekler vermiş, bu ilmin İlâhî vahyin tasvibine mazhar olduğunu ortaya koymuştur. Peygamberimizin hayatından örnek almamız ve İslâm Dinini yaşama ve yorumunu en iyi şekilde yapma imkânını elde etmemiz bu bilim sayesinde mümkündür. Siyer okuyan ve öğrenen kimsenin dinî duyguları kuvvetlenir, dinî bilgileri sağlam temellere dayanır, yaşama gücü artar ve hayata bakış tarzı değişir. İradeli, ahlâklı ve güçlü insan olmak imkânlarını sağlar(4).

B. RAŞİD EFENDİ VE KÜTÜPHANESİ

I. Abdülhamid (1774-1789) ve III. Sultan Selim (1789-1807)'in saltanatları devresinde önemli makamları işgal eden Mehmed Râşid Efendi Kayseri'nin Gesi bucağının İspidin köyünde H/1167 - M/1754 yılında doğdu. Kayseri'de başladığı tahsilini İstanbul'da tamamladı ve Divan Kâtipliği görevine başladı. Çeşitli devlet makamlarında hizmet yürüten Mehmed Râşid Efendi üç defa Reis ül-Küttab'lığa getirildi(5) H/1212-M/1798 yılında genç sayılabilecek bir çağda felç geçirerek öldü(6).

4 — Siyer ve sîret kelimeleri için arapça lügatlerden başka bakınız: Pars Tuğlacı, Okyanus, İstanbul, 1972, c/VI, s. 2618; M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1972, c/III, s. 241; Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslâm İlmihali, İstanbul, 1954; s. 658 v.d.; Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuk-ı İslâmiye ve İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul, 1968, c/III, s. 350; G. Levi Della Vida, Sire, İ.A., c/X, s. 690-703; Kâtip Çelebi, Keşf-üz-Zünun, c/II, s. 1012; Mevlânâ Şibli, Asrı Saadet, Çev: Ömer Rıza, İstanbul, 1921, c/I, s. 22 v.d.; Siyerle ilgili ilk eserler için bkn: Prof. Dr. Fuad Sezgin, GAS, c/I, s. 275-302.

5 — Reis-ül-Küttab için bkn: Halil İnalçık, Reis-ül-Küttab, İ.A., IX, s. 671-683; M. Zeki Pakalın, aynı kitap, III, s. 25 v.d.

6 — Mehmed Raşid Efendi'nin hayatı ile ilgili olarak bkn, M. Şemseddin Sami, Kâmus ül-A'lâm, İstanbul, 1308, c/III, s. 2245; Arif Hikmet, Tezkiret üş-Şuara., İstanbul, 1271, s. 112-113; Ahmed b. İbrahim er-Resmî, Sefinet ür-Rüesâ, İstanbul, 1269, s. 129; Ahmed Cevdet, Tarih-i Cevdet, çeşitli cild ve sayfalar; Mehmed Süreyya, Sıcill-i Osmanî, Matbaa-i Amire, 1308, c/IV, s. 223; Raşid Efendi Kütüphanesiyle ilgili en yeni araştırma Kitaplık şefi Ali Rıza Karabulut'undur: Medeniyet Tarihinde Kütüphaneler, Oku Dergisi, Mart/1977 - Ağustos/1977, sayı: 178-183.

Türk matbaacılığına 1783 yılında başlamak üzere İbrahim Müteferrika Matbaasını yönetmek suretiyle hizmet eden Mehmed Râşid Efendi, İstanbulda ziyaretine gelen Kayserili bir Hoca Efendiye cami yaptırtmak istediğini söyler. Bu ziyaretçi ise, Mehmed Râşid Efendiye, Kayserinin camiden çok kütüphaneye ihtiyacı olduğu hususuna ikna eder. Râşid Efendi de amacı Koca Ağa'nın gözetiminde H/1211-M/1796 tarihinde bittiğini kitabesinden anladığımız kütüphaneyi yaptırmış; içine de 943 cild (bunların 925 cildi yazma, 18 cildi İbrahim Müteferrika Matbaası baskılı) kitap bağışlayarak kütüphanenin yönetimi ve masraflarıyla ilgili hususları vakfiyesinde belirtmiştir(7). İlk vakfedilen kitaplar ciltli ve özel kılflar içerisindedir. Her birinde H/1211 tarihini taşıyan «Vakafe hâze'l-kitâbe Mehmed Râşid...» diye başlayan özel mühürlerle mühürlenmiştir(8).

Kuruluşunu kısaca özetlediğimiz Râşid Efendi kütüphanesinin dünya ilim adamlarının dikkatini çekmesinin sebebi(9), biraz da, daha sonraları, bu kitaphğa sağlanan kitaplarla zenginleştirilmesinden doğmaktadır. Vakfiyesinden anlaşıldığına göre (H/960-M/1552 tarihli) kurulduğu şüpheli olmakla beraber Kadı Mahmud Vakfında isimleri anılan kitapların büyük bir çoğunluğu Râşid Efendi kitaphğna taşınmıştır(10). Erkilet'te Sadrazam Mehmed Paşa (1670-1728) tarafından kurulan kitaphktan, Honad Medresesi içindeki Hacı Halil Efendi kütüphanesinden (kuruluşu 1751), İncesu Kara Mustafa kütüphanesinden (kuruluşu 1670) ve bazı Kayserili ilim adamı ve hayır sevenlerinden bir çok kitaplar Râşid Efendi kütüphanesine intikal etmiştir.

Râşid Efendi kütüphanesi Seksiyon Şefi Ali Rıza Karabulut'un verdiği bilgiye göre, bugün kütüphanede, «1649 cilt yazma ve 4356 cilt arap harfli basma olmak üzere 6005 cilt kitap» vardır. «Yazmaların bir kısmı mecmuat ür-resâil (bir ciltte bir kaç risale) olduğundan 1649 cilt yazma kitapta 3000 civarında eser vardır. Bunlardan 318 tanesi Türkçe, 177 tanesi Farsça, 2505 tanesi ise Arapçadır(12)»

Türkiye'deki bütün kütüphanelerin kataloglarının hazırlanmakta

- 7 — Raşid Efendinin vakfiyesi, Doç. Dr. Müjgân Cumhur tarafından yayınlanmıştır: Vakıflar Dergisi, Ankara, 1969, sayı: 8, s. 185-195.
- 8 — Geniş bilgi için bakınız: Ali Rıza Karabulut, aynı makale.
- 9 — Prof. Dr. Fuad Sezgin, GAS, I, s. 761.
- 10 — Dr. A. Vehbi Ecer, Kayseri, Raşid Efendi Kitaphğında Türk Tarihi ile ilgili Yazma Eserler, Millî Kültür Dergisi, Haziran/1977, sayı: 6.
- 11 — Bakınız: Ali Rıza Karabulut, aynı makale.
- 12 — Ali Rıza Karabulut, Medeniyet Tarihinde Kütüphaneler, Oku Dergisi, Ağus. 1977.

olduğunu memnuniyetle duymuş bulunuyoruz. Biz burada bu katalogların çıkışına kadar, araştırmacıların ihtiyacını karşılamak ve dikkatlerini çekmek üzere başladığımız bir çalışmayı(13) tamamlamak için «Peygamberimizin hayatıyla ilgili Türkçe yazmaları» tanıtmaya çalışacağız.

Anadolu'da kurulmuş olup önemli yazmalara sahip Kaayseri Râşid Efendi kütüphanesindeki Peygamberimizin hayatıyla ilgili Türkçe yazma eserleri tanıtırken takip ettiğimiz yol ve sıra şöyledir:

1. Yazarı (Alfabetik sıraya göre ünvanı, adı, ölüm tarihi, hayatıyla ilgili kısa bilgi).
2. Varsa mütercimnin adı ve hakkında çok kısa bilgi.
3. Kitabın adı.
4. Kitabın Râşid Efendi kitaplığındaki kayıt numarası, yaprak (varak) sayısı, düzenli ise her sayfadaki satır sayısı, sayfa boyutu (eb'âd)ları (mm olarak) yazı çeşidi, varsa istinsah tarihi
5. Bir yazara ait konumuzla ilgili bir kaç eser varsa sıra numarası konulmadan aynı düzenle, aynı yazarın ismi altında tanıtıldı. Kitabın mahiyeti ve konusu ile ilgili çok kısa bilgi verildi.

C. RAŞİD EFENDİ KÜTÜPHANESİNDE PEYGAMBERİMİZİN HAYATIYLA İLGİLİ TÜRKÇE YAZMALAR:

1. Abdülâziz Efendi (Karaçelebi-zâde) öl. H/1068-M/1658

Osmanlı fukuha ve seyhülislâmlarından olan Karaçelebi-zâde Abdülâziz Efendi H/1000-M/1592 yılında İstanbul'da doğdu. Bir ara bazı medreselerde müderrislik yaptı. 1658'de Bursa'da öldü(15). Abdülâziz Efendi Yenışehir, Mekke, İstanbul kadılıklarında bulundu ve 1634 yılında Rumeli Kazaskerliğine getirildi. Râşid Efendi Kütüphanesinde, aşağıdaki kitaplardan başka, 914 numaralı kayıtlı, Kanunî Sultan Süley-

13 — 1977 yılında Türk Tarihiyle ilgili türkçe yazmaları tanıtmıştım. Bak: Milli Kültür Dergisi, Haziran/1977, sayı: 6.

14 — Kitaplığın kuruluşu ile ilgili olarak anılan yerlerden başka bak: Nihad m. Çetin, Raşid Efendi Kütüphanesinin Kuruluşuna Dair, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Nisan/1975, sayı: 2, s. 62-65.

15 — Bilgi için bk: F. Babinger, Abdülâziz Efendi, İA, I, s. 64-65; Ahmed Refik, Âlimler ve Sanatkarlar, İstanbul, 1924, s. 151 v.s.

man'ın saltanat devrini (1520-1566) anlatan «Süleyman-nâme-i Azîz Efendi» adlı bir eseri daha mevcuttur.

a) Mir'ât üs-Safa fi Ahval il-Enbiyâ

b) Nu: 1412, Yaprak: 1a-132b, 19 satır, Boyut: 205×117 (133×63) mm, Nestalik.

Hiz. Adem'den başlamak üzere Peygamberlerin hayatını anlatan bu eserin basıldığına dair bilgimiz yoktur(16). 103a yaprağına kadar Hiz. Muhammed (SAS)'den önceki peygamberlerin hayatlarının anlatıldığı eserde en fazla yeri Hiz. Muhammed (SAS)'in hayatı kaplamaktadır. Eser «Vedâ Haccı» olayıyla (131b) son bulur.

a) Fevayih ün-Nebeviyye fi Siyer il-Mustafaviyye

b) Nu: 1312, Yaprak: 1a-207b, 25 satır, Boyut: 226-128 (162-68) mm, Talik.

Eser, Bursalı Mehmed Tâhir'in verdiği bilgiye göre(17) İshakiye tarikatı kurucularından Şeyh Ebu İshak İbrahim b. Şehriyâr KÂZERÛNÎ (öl. H/963-M/1034)'nin aynı adla anılan eserinin tercümesidir. XVI. yüzyılda Türkiyede önemli rol oynadığı belirtilen bu tarikatın kurucusunun(18) böyle bir eseri olup olmadığını tesbit edemedik. Eser tamamen Peygamberimizin hayatıyla ilgilidir.

a) Ravzat ül-Ebrâr

b) Nu: 883, Yaprak: 1a-127b, 17 satır Boyut: 227×116 (196×93) mm., Nestalik, İstinsah tarihi: H/1088-M/1677.

Hiz. Âdemden H/1056-M/1646 tarihine kadar geçen olayların dört ana bölüme ayrılarak anlatıldığı bu eser, Sultan İbrahim'e (Saltanatı: 1640-1648) sunulmak üzere yazılmıştır. 24a'dan itibaren «Der Beyan-i Siyer ve Ahbâr-ı Hiz. Seyyid il-Ebrâr» başlığıyla Hiz. Muhammed (SAS) in hayatı anlatılır. «Zikr-i Zevcât-i Tâhirât» başlığı ile (Ya: 30b-32a) Peygamberimiz hakkındaki bilgiler son bulur. Osmanlı Tarihiyle ilgili bölümü ise «Tafsîl-i Menakıb-i Ahd-i Osman Gazî» başlığından (Ya: 180a) sonuna kadar devam eder. Avrupada çok güzel yazma nüshalarının bulunduğu belirtilen bu eser(19) matbu hale de getirilmiştir. (Bu-

16 — Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1333, III, s. 120.

17 — Bursalı Mehmed Tahir, aynı kitap, III, s. 120.

18 — P. Wittek, Kâzerûnî, İA, IV, s. 523.

19 — F. Babinger, anılan yer: Bursalı Mehmed Tahir, aynı kitap, III, s. 120.

lak, 1248) Müstensibi Mustafa b. Üsküdârî eseri H/1088-M/1677 yılında tamamlamıştır.

2. Abdülbâkî Ârif Efendi, öl.: H/1225-M/1810.

Hazine Kâtibi Mehmed Efendinin oğludur. Kazaskerlik yaptı ve hat sanatına meraklı ve vâkıftır. Dinî ilimlerle ilgili eserleri bulunan Abdülbâkî Ârif Efendi İstanbulda vefat ett(20).

a) Siyer-i Nebevi

b) Nu: 982, Yaprak: 1a-152b, 19 satır, Boyut: 215×130 (154×65)mm,

İstinsah tarihi ve müstensihi hakkında bilgi bulamadığımız eserin ilk yaprağı (2a-2b) yıldız çerçevesi, tezhiblidir. Tamamı Hz. Muhammed (SAS)'in hayatıyla ilgili bir eserdir.

3. Alaşehirli Veysî bin Mehmed Efendi, öl.: H/1037-M/1724.

Alaşehirli kadı Mehmed Efendi'nin oğlu olan ve H/969-M/1561 yılında Alaşehirde doğan Veysî tahsilini İstanbulda tamamladı. Daha sonra «meslek-i niyabet'e(21) sâlik olub» çeşitli yerlerde bu görevi yürüttü. En son görevli olduğu Üsküb'de öldü. Alaşehirli Veysî Efendinin —Bursalı Mehmed Tahir'e göre— basılmamış onbir eseri vardır(22).

a) Dürret üt-Tâc fî Sireti Sahib il-Mî'râc

b) Nu: 930/1-2, Yaprak: 2a-160a, 21 satır, Boyut: 253×146 (170×90)mm., Nesih.

Hz. Muhammed (SAS)'in doğumundan başlayarak Bedir savaşına kadar devam eden olayları içine alan bu eser iki ana bölüme (Mekke-Medine Devirleri diye) ayrılmıştır. Medine Devri bölümü 85a. dan sonuna kadardır. Bu eser Siyer-i Veysî diye ün yapmış ve matbu halé getirilmiştir. Veysî'nin en tanınmış eseri olan bu kitaba «zeyl» ler yapılmıştır. Râşid Efendi Kütüphanesindeki yazma nesih ve yer yer harekeliştir.

4. Bağdatlı Nazmî-zâde Hüseyin Murtaza Efendi öl. H/1134-M/1721

Bağdatlı olan Nazmî-zâde devlet hizmetlerinde bulunmuş ve birçok

20 — Bursalı Mehmed Tahir, aynı kitap, I, s. 362.

21 — Niyabet: Kazasker veya kadıya vekâleten şer'î iş ve davaların naib sıfatıyla görülmesi, yerine kullanılan bir tâbirdir. Bkn: M. Zeki Pakalın, aynı kitap, c/II, s. 701

22 — Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c/II, s. 477.

eserler yazmıştır. En çok tanınmış olan eseri İbrahim Müteferrika Matbaasında basılan GÜŞEN-İ HÜLEFA adlı tarih kitabıdır. Tarih dışın-da tasavvuf ve edebiyatla da ilgilenmiş, bazı tercemeler de yapmıştır(23).

a) Dürret üt-Tâc fi Siretin Sâhib il-Mi'râc Zeyli

b) Nu: 930/4, Yaprak: 350b-445b, 21 satır, Beyrut: 253×146 (170×90)mm., Nesih, İstinsah tarihi: H/1130-M/1717.

Alaşehirli Veysi b. Mehmed Efendi'nin Siyer'inin Zeyl'ine Zeyl'dir. Mekkenin fethinden Hz. Muhammed (SAS)'in vefatlarına kadarki olayları içine alır.

5. Edirneli Mehmed b. Mehmed Efendi, öl. H/1050-M/1640

Sultan 2. Osman'ın (Saltanatı: 1618-1622) Dîvan-ı Hümâyûn Kâtibidir. H/1050-M/1640 yılında öldüğü bilinmektedir(24).

a) Nuhbet üt-Tevarih ve'l-Ahbâr

b) Nu: 943, Yaprak: 1a-329b, 21 satır, Beyrut: 252×142 (172×85) mm., Talik

İslâmiyetin doğuşundan başlayarak kendi yaşadığı 4. Murad zamanına kadarki olayları anlatır. İstinsah tarihi ve müstensihi hakkında bir kayda rastlanamamıştır(25).

6. İbn Seyyid in-Nâs

İbn Seyyid' in-Nâs diye anılan yazarın künyesi Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah b. Muhammed b. Yahya el-Ya'marî el-Endelûsî eş-Şafîî'dir. Şafîî fakihî olan İbn Seyyid'in-Nâs H/734-M/1333 yılında Kahire'de ölmüştür. Aynı zamanda hâfız, edîb ve muhaddis olarak bilinir. Selefiye inancına sahip olduğu rivayet edilir(26). Siyer ve tarihle ilgili eserler yazmıştır(27). En önemli eserleri:

23 — Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c/III, s. 152-153.

24 — Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., c/III, s. 11-12; Kâtip Çelebi, Keşf üz-Zünun, c/II, s. 1936.

25 — Ayrıca bakınız: Fehmi Edhem Karatay, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, İstanbul, 1961, c/I, s. 247-250.

26 — Abd'ül-Hayy İbn İmâd el-Hanbelî, Şezerât üz-Zeheb, Beyrut, c/IV, s. 108 v.d.

27 — G. Levi Della Vida, Sîre, İA, c/X, s. 702; Ayrıca bk: Ebu'l-Fidâ el-Hâfız İbn Kesîr, el-Bidaye ve'n-Nihaye, Riyaz, 1966, c/XIV, s. 169.

1 — **Uyûn ül-Eser' fi Fünûn il-Megâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer:** Kaynaklarda iki cild olduğu(28) zikredilen bu eser «Nûr ül-'Uyun fi Telhîs-i Siyer il-Emin ve'l-Memun» adıyla kısaltılmıştır. Daha sonra Burhanüddin İbrahim b. Muhammed el-Halebî (öl. H/840-M/1437) tarafından «Nur ün-Nibras fi Şerhi Sîret' ibn-Seyyid'in-Nâs» adıyla aynı esere şerh yapıldı. Muhammed b. Yunus eş-Şafîî (öl. H/845-M/1441) tarafından manzum hale getirildi(29).

2 — **Buşra'l-Lebib fi Zikrâ'l-Habîb:** Peygamberimizi metheden kasideleri içine alır(30).

Râşid Efendi Kütüphanesinde tercemesi verilen eserin İbn Seyyid'in-Nâs'ın ilk sıradaki eseri olması kuvvetle muhtemeldir. Bu konuda kesin kanaate, eserin aslıyla bir karşılaştırma yaptıktan sonra varmamız mümkün olacaktır(32).

Çeviren: Çevirenin kimliğiyle ilgili kesin bir kanaate varlamamıştır

a) **Tercüme-i Siyer-i İbn Seyyid in-Nâs**

b) Nu: 932, Yaprak: 1a-291b, Beyrut: 245×145 (175×78) mm., Talik, 31 satır, İstinsah tarihi: H/1096-M/1684.

Eserin fihristinin başına «Fihrist Terceme-i Seyyid in-Nâs ve Tarih-i Hülefa-i Râşidin ve Benî Umeyye ve Benî'l-Abbas» başlığına rastlamaktayız. «Zikru Zuhur-i Devlet-i İslâm ve Beyan-i Ecdâd ve Ensâb-i Resûl-i Kirâm» konusu ile (Ya: 1a-11a) başlayan eser Peygamberimizin doğumuyla devam etmektedir (Ya: 11b). Hz Hamza ve Hz. Ömer'in (Ya: 17a) müslüman oluşlarıyla devam eden eserin Peygamberimizin hayatıyla ilgili bölümü Hz. Ebubekir'in hilâfete geçişi olaylarıyla biter (Ya: 67a). Eser Hülâgû devrinin (Ya: 288a-291b) anlatımıyla biter. Kitabın sonunda «Temmet'ül-Kitab» sözüyle H/1096 tarihi zikredilmekte ve bu tarih tarafımızdan istinsah tarihi olarak kabul edilmektedir.

28 — Ömer Rıza, Kehhâle, Mu'cem ül-Müellifin, Dınişk, 1960, c/XI, s. 2667-270; Kâtip Çelebi, Keşf üz-Zünun, c/II, s. 1183.

29 — Kâtip Çelebi, Keşf üz-Zünun, c/II, s. 1183; Ömer Rıza, Kehhâle, aynı yer; Ziriklî, el-A'lâm, 3. baskı, c/VII, s. 263.

30 — Kâtip Çelebi, Keşf üz-Zünun, I, s. 245; İslâm Ansiklopedisi, c/V-2, s. 807.

31 — Kâtip Çelebi, Keşf üz-Zünun, II, s. 1786; Ömer Rıza, Kehhale, aynı yer; Ziriklî, aynı yer.

32 — İbn Seyyid'in-Nâs ve eserleri için ayrıca bakınız: C. Brockelmann, GAL, II, s. 71; Ziriklî, el-A'lâm, VII, s. 263; İbn Hacer el-Askalanî, ed-Dürrer'ül-Kâmine, Mısır, 1966, IV, s. 208; Ömer Rıza Kehhale'nin gösterdiği diğer kaynaklar.

Gene kitabın sonunda müstensihle ilgili olduğunu tahmin ettiğimiz «Ke-tebehu'l-hakîr ve'l-fakîr İbrahim b. Ramazan eş-Şehir bihi Bezmî. Nazm li muharrere:

Kalemim tazê hüsn virdi yine kirtâse

Aferîn Bezmî'ye yazdı hulefâ tarihin» kayıtları mevcuttur.

7. Kastallâni (Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ebi Bekr el-Hatîb Şihab'üd-Din eş-Safîi), öl: H/923-M/1517.

Hadis ve kelâm bilgini olarak tanınır. Buhârî'nin Sahîh'ine yazdığı serhi çok önemlidir.

Çeviren: Bakî (Şair), öl. H/1008-M/1600.

XVI. Yüzyıl Türk şiirinin en büyük üstadlarından olan ve hayatında «Sultân'üş-Şuarâ» ünvanını kazanan Mahmud Abdülbâkî «Dîvan»ının yanısıra bazı terceme eserler de bırakmıştır.

a) Ma'âlim ül-Yakîn fi Siretin Seyyid il-Mürselîn

b) Nû: 692, Yaprak: 457, 31 satır. Boyut: 288×192 (206×112) mm., Rik'a, İstinsah tarihi: H/1035-M/1625.

Kastallâni'nin «el-Mevahib ül-Ledüniye fi'l-Minah il-Muhammedîye» adlı eserinin tercemesidir. Bu eser İslâm ülkelerinde çok rağbet bulmuş, birçok baskıları yapılmış ve hakkında şerhler yazılmıştır(33). Bu eseri Şair Bâkî, Sokullu Mehmed Paşa'nın emri ile terceme etti. 1261 yılında İstanbul'da basılan bu eser hakkında Prof. Dr. M. Fuat Köprülü şöyle bir açıklama yapar:

«... Bu siyer kitabı, bir tercüme olmaktan ziyade bir te'lif mahiyetindedir. Bâkî bunu yazarken yüzden fazla kitaba müracaat ederek, Şafî mezhebindeki müellifin birtakım mütalâalarını, hanefî esaslarına göre değiştirmiş, lüzumsuz tafsilâtı çıkarmış, zarurî ve faydalı gördüğü ilâveleri yapmıştır... Güzel ve selâsetli bir üslûb ile yazılmış olan bu eser Bâkî'nin şer'î meselelere ve Hanefî fıkhnına vukufunu göstermek bakımından ehemmiyetlidir(34).

8. Kutb'üd-Din Muhammed b. Ahmed el-Mekkî, öl. H/990-M/1582

Arab yazarlarındandır. Mekke Tarihiyle ilgili eserini 1571 yılında yazdı ve Sultan 3. Murad (Saltanatı: 1574-1595)'a sundu.

33 — C. Brockelmann, Kastallâni, İA, II, s. 399.

34 — Prof. Dr. Fuad Köprülü, Bâkî, İA, II, s. 252.

Çeviren: Şair Bâki, öl. H/1008-M/1600.

a) **Fezail-i Mekke**

b) Nu: 946, Yaprak: 1a-152b, 21 satır, Boyut: 203×128(136×80) mm., Rik'a.

Yazarın «el-İ'lâm fî Ahvâli Beled' Allah il-Harâm» adlı eserinin Osmanlı Devri Türk Şairi Bâki tarafından Sokullu Mehmed Paşa'nın emriyle yapılan tercümesidir. Mekke tarihiyle ilgili olan bu eserde Peygamberimizin hayatıyla alakalı yer yer bilgiler verilmektedir. İstinsah tarihi ve müstensihi ile ilgili bir kayda rastlanamamıştır(35).

9. Molla Miskîn (Muhammed el-Ferâhî), öl. H/954-M/1547

Hanefî fakihlerinden biri olarak bilinir ve kabul edilir. Bu din bilgisinin hayatıyla ilgili fazla bir bilgimiz yoktur(36).

Çeviren: Altı-Parmak Muhammed Efendi, öl: H/1033-M/1623

Çıkrıkçı-zâde ve Altıparmak lâkabıyla tanınır. Üsküb'lüdür. Bayramiye tarikatına girmiş, İstanbulda tahsilini tamamlamıştır. Daha sonraları Mısır'a giderek orada kalmış ve ilmî araştırmalar yapmıştır(37).

a) **Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî**

b) Nu: 906, Yaprak: 1a-400b, 29 satır, Boyut: 295×160 (200×100) mm., Nesih, İstinsah tarihi H/1089-M/1678.

b) Nu: 995, Yaprak: 1a-155b, 29 satır, Boyut: 263×155 (189×100)mm., Nesih, İstinsah tarihi: H/1071-M/1660.

Molla Miskîn'in farsça olarak yazdığı «Meâric ün-Nübüvve fi Medâric il-Fütüvve» adlı eserinin tercümesidir. Bu eser Koca Nişancı Mustafa b. Celâl (öl. H/975-M/1567) tarafından(38), ayrıca Altıparmak Mehmed Efendi tarafından da tercüme edilmiştir. Altıparmak Mehmed Efendinin tercümesi «ALTIPARMAK TARİHİ» adıyla şöhret bulmuş-

35 — Prof. Dr. Fuad Köprülü, aynı yer; Kâtip eÇlebi, Keşf üz-Zünûn, I, s. 126.

36 — Ömer Rıza Kehhâle, Mu'cem ül-Müellifin, XII, s. 312; Kâtip Çelebi, Keşf'üz-Zünûn, II, s. 1724, 1515.

37 — Altıparmak Mehmed Efendi'nin ölüm tarihi «Keşf üz-Zünûn» da (c/II, s. 1724) H/1003, Bursalı Mehmed Tahir'in «Osmanlı Müellifleri»nde ise (c/I, s. 212) H/1033 olarak gösterilir.

38 — Koca Nişancı hakkında kısa bilgi için bak: Tayyip Gökbilgin, Celâl-zâde, İA, III, s. 61-62; Prof. Dr. Hüseyin Gazi Yurdayın, İslâm Tarihi Dersleri, Ankara, 1971, s. 10, 101.

tur. Eser dört ana bölümdür. Birinci bölümden sonraki üç bölüm Hz. Muhammed (SAS)'in hayatıyla ilgilidir.

906 numarada kayıtlı birinci nüsha yaldız çerçevesi ve itinalı bir yazma olup müstensih olarak «Yusuf b. Derviş» adı kayıtlıdır. 955 numaralı ikinci nüsha ise «Murad b. Ali» tarafından istinsah edilmiştir ve bu nüshada kitabın adı «**Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütuhât-ı Ahmedî**» şeklinde (Ya: 4b) geçer. Topkapu Sarayı Müzesi Kütüphanesinde sekiz ayrı yazması vardır(39).

10. Nâbi Yusuf Efendi (Ruhavî) öl. H/1124-M/1712

Adı sonraları Urfa olan Ruha'da doğduğu için Ruhavî ünvanıyla anılan Nâbi Yusuf Efendi İstanbulda ölmüştür. Zamanımızda divan edebiyatındaki şöhreti yönünden tanınan Şair Nâbî'nin Râşid Efendi Kütüphanesinde «**Fetihname-i Kamanice**» ile birlikte tarihle ilgili iki yazma eseri vardır(40).

a) Dürret üt-Tâc fi Sîreti Sâhib'il-Mî'râc Zeyli

b) Nu: 930/3, Yaprak: 161b-349b, 21 satır, Boyut: 243×146 (170×90)mm., Nesih, İstinsah tarihi: H/1130-M/1717. /

Daha çok «ZEYL-İ SİYER-İ VEYSİ» adıyla şöhret bulan bu eser ilk defa Bulak'ta 1248 yılında basılmıştır. Alâşehirli Veysî Efendi'nin aynı adla yazdığı ve Bedir Savaşına kadar Hz. Muhammed (SAS)'in hayatını anlattığı esere zeyl'dir. Veysî'nin bıraktığı «Benü Kaynuta» savaşından başlayarak Mekke'nin fethine kadarki olayları anlatır. Gazveler (savaşlar) kırmızı başlıklarla, âyetler de kalın ve büyük harflerle yazılmıştır. Bu esere Bağdatlı Nazmî-zâde Hüseyin Murtaza Efendi öl. H/1134-M/1721) «Zeyl» yazmıştır.

11. Nişancı-zâde Mehmed Kudsi Efendi, öl. H/1031-M/1621.

Nişancı-zâde ve Ramazan-zâde ünvanlarıyla tanınır.

a) Mir'ât ül-Kâinat

b) Nu: 966, Yaprak: 1a-663b, 27 satır, Boyut: 323×192 (235×116)mm., Nesih, İstinsah tarihi: H/1170-M/1756.

b) Nu: 904, Yaprak: 1a-366b, 39 satır, Boyut: 282×164 (202×92)mm., Talik.

39. — Fehmi Edhem Karay, aynı kitap, c/1, s. 345 v.d.

40 — Bak: Abdülkadir Karahan, Nâbî, İA, IX, s. 3-7; Bursalı M. Tahir a.g.e., II, s. 448.

Hz. Âdemden Kanunî Sultan Süleyman devrinin sonuna kadar olayları içine alan bu eser bir umumî tarih olup H/1290-M/1873 yılında matbu hale getirilmiştir(41). Râşid Efendi Kütüphanesinde iki yazması olan eserin 966 numaralı Şeyh Ali tarafından istinsah edilen nüshası H/971-M/1563 yılı olaylarında son bulur. 904 numaralı kayıtlı yazma ise Hülâgû'nun Bağdad'ı almasına kadarki (H/656-M/1258) olaylar anlatılır. 366 yaprak olan bu ikinci nüshanın istinsah tarihi hakkında bir kayda rastlanamamıştır. Eserde Peygamberimizin hayatıyla ilgili geniş bilgilere yer verilmiştir.

41 — Bursalı Mehmed Tahir, aynı kitap, III, s. 141.